

E könyv írója nem találhatott volna jobb formát mondandója közvetítésére, mint ez a különös monológ, melynek mondatai is inkább az őket kiváltó fájdalom, félelem, remény kusza érzésvilágának törvényei szerint formálódnak és kapcsolódnak egymáshoz, mint valamely ismert stílusrend és általában a magyar szépfogalmazás szokásainak megfelelően.

Egy magyar asszony beszél befelé néző hosszú-hosszú mondatokban – Erdélyországból, a „Nagy Kondukátor” uralma idején. Középkorú nő – pedagógus –, a férje plakátfestéssel kenyeret kereső, jobb sorsra érdemes festő. Gyermekek is van. Életük (ha ugyan a ki tudja hányszoros elnyomást annak lehet nevezni) egy kritikus pontján elhatározzák, hogy áttelepülnek az anyaországba. De hogyan? Többféle megoldás közül a legbiztosabbnak látszót – mert *legális* – választják; színleg elválnak, majd ki-ki névházasságot köt egy arra vállalkozó anyaország-belivel. A névházasságok aztán – már Magyarországon – felbontatnak és az eredetiek újrakötetnek. Nos, e program kivitelezésének a megpróbáltatásai nyomán keletkezik e könyv egyetlen tömből álló fájdalomáriája.

A távozóknak azonban nem csupán intim problémáikkal kell megküzdeniük, kollektív becsületük is veszélyben van: „*Egy egész nép nem kelhet útra... Gyáva, aki menekül! ...Van, aki már menekülni is gyáva...*” Távozók és maradók egyaránt tekinthetők hősnek és gyávának. Ilyesféle gondolataik vannak hőseinknek, miközben így vélekednek magukról; „*Megérzik rajtunk a menekülés riadt szaga... bűzlünk az otthontalanságtól.*” Az állandó sokk-állapot lélektani rajzát, a szorongás belső monológját olvassuk. Ám itt nem ama *freudi* állapotról van szó, melynek természetrajzát számos modern irodalmi és színpadi mű, festmény, grafika, film írta le és ábrázolta; ó, nem, itt egészen közönséges, a származása miatt magán láthatatlan és mégis annyira föltűnő bélyeget viselő erdélyi magyar szorongása a téma, ama *móriczi* szép tündérből, amelyből azonban a tündérek már rég emigráltak.

Például a *karácsony*-sokk: mennyi ravaszság kell a készülődéshez, hogy észre ne vegyék az illetékesek! Ám a *húsvét*-sokk sem könnyebb, amikor is tilos locsolni, csoportosan az utcán járni, lakásban összegyűlni, továbbá tilos minden ének, amelynek a szövegét előzetesen nem nyújtották be a Hivatalhoz. Summázva: tilos minden „*múlthoz húzó*”. Ebből látható, hogy a Hivatal nem szélsőséges; ellenkezőleg: logikus és intelligens. Aztán van *vendég*-sokk is, *ballagás*-sokk meg *Himnusz*-sokk, *szilveszter*-

sokk is, de hát képtelenség az állampolgár életének valamennyi mozzanatát felsorolni. ... És hát az anyaország: „...*fáj, hogy már ennyire képtelenek megérteni minket. Már azok sem, akiknek éveken keresztül magyaráztuk, éveken keresztül jeleztük, mutattuk, oktattuk, hogy miként van ez...*”

Az olvasó – egyre jobban elmerülve a regény világában – azon kapja magát, hogy – feledve a történet elbeszélőjének és szereplőinek társadalmi szféráját és motívumait – átvette a szorongást és ő is megéli a hős nő lélekének legmélyebb rétegeiben lejátszódó történéseket. Ott van ugyan a külvilág, mégis, mint aki népes utcán haladva „egyedül van”, mindennek csak a legbensőbb, dugdosott, rejtett tartalma a fontos, az elbeszélő és az olvasó számára is. Ezért lett az élményből irodalmi mű, lélektani mozzanatokkal. Például az ál-válás; „*Olyan nincs, hogy... ne szívárogná közénk a bizalmatlanság, a kibírhatalanná álcázott távolságtartás, rideg elutasítás mögé rejtett legőszintébb összetartozás...*” A névházasság-akciónak is megvan a maga kockázata. A hős nő elgondolkozik azon is, mi lesz, ha... „*Hátha itt maradok, egyedül, ő elmegy, elváltunk, most már semmilyen jogon nem kérhetem, hogy mellém álljon, most már... Vajon megtenné?...*”

A regény „boldog” véget ér: hős nőnk eléri célját. Visszakapja a lánynevét, szabadon házasságot köthet az ál-vőlegénnyel – exférje csakúgy az ál-menyasszonnyal – és... várja őket a számukra „szabad föld” – Magyarország. De: „...*Hát azt még nem lehet, azt még nem. Arra még várni kell, ahhoz előbb évek, előbb TARTÓZKODIK, aztán LETELEPSZIK, aztán el akar válni... ahhoz várni kell, bizony, várni, és VIGYÁZZANAK, MERT ZÁRÓDNAK AZ AJTÓK.*”

A regény itt véget ér, de az olvasóban folytatódik valami. Mi lett, mi lesz velük? ... Nálunk. Mert hiszen ők *ebben* a Magyarországon – kis túlzással és relative – ugyanolyan idegen közegben vannak, mint az itteniek voltak, mihelyt elmenekültek, a Nyugat országaiban. Itt vetődik fel az a regénnyel kapcsolatos legfőbb, voltaképpen nem művészi jellegű kérdésünk; vajh' ennek az írói jalkiáltásnak, megjelenése idején (1989) milyen volt és ma milyen az anyaországi visszhangja? Európai visszhangról még csak beszélni sem lehet és elsősorban nem azért, mert a regénynek nincs idegen nyelvű fordítása, hanem főleg azért, mert Európa, e tárgyban, tökéletesen érzéketlen.

No, de azért csak húzd a Himnuszt – NE KÁROMKODJ.

Kajetán Endre